

แนวทางการจัดการอนุรักษ์วัฒนธรรมการมวยผมของชาวผู้ไทย GUIDELINES TO MANAGE PHU THAI TRADITIONAL HAIRSTYLE

สุภาพร เกียรติดำเนินงาม¹

¹นักวิชาการอิสระ ศิลปิน บรรณาธิการอาวุโสหนังสือพิมพ์เสียงภูพาน

Suphaporn Kiatdamnoengam¹

¹Independent scholar, Artist, Senior editor at Siengphupan Newspaper

(Received: April 29, 2021; Revised: July 20, 2021; Accepted: October 29, 2021)

บทคัดย่อ

วิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเทคนิค วิธีการ และแนวทางในการจัดการอนุรักษ์วัฒนธรรมการมวยผมของสตรีชาวผู้ไทยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บข้อมูลในพื้นที่ และการสัมภาษณ์ นำเสนอด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ผลการศึกษาพบว่า ชาวผู้ไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมการมวยผมมาตั้งแต่อดีต รูปแบบของการมวยผมจะเบี่ยงมวยผมเอียงไปทางด้านซ้าย โดยมีส่วนของห่วงปอยเส้นผมที่ยื่นออกมาด้านข้างขั้นตอนในการมวยผมเริ่มจากการใช้มือหรือหวีสางผมให้เรียบ ก้มศีรษะแล้วรวบผมไปด้านหน้าเบี่ยงไปด้านซ้ายเล็กน้อยใช้มือขวากำโคนผมไว้ มือซ้ายสอดใต้มือขวา ซ้อนเอาปอยผมบิดตัวไปด้านหลังแล้วม้วนตัวมาด้านซ้ายมือขวาดึงปอยผมเหน็บไว้ที่นิ้วนางของมือซ้าย แล้วพันผมส่วนที่เหลือรอบโคนผมจนสุดมือซ้ายมัดเอาผมที่เหน็บไว้ลอดผ่านปอยผม และดันผมส่วนที่พันรอบโคนผมให้ลอดผ่านตามไปทั้งหมด พร้อมกับดึงห่วงปอยผมให้ตึงเป็นวง จัดแต่งผมให้เรียบร้อยสวยงาม ปัจจุบันการมวยผมแบบดั้งเดิมของชาวผู้ไทยกำลังจะหายไปตามการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย แนวทางการจัดการอนุรักษ์วัฒนธรรมการมวยผมของชาวผู้ไทยคือ 1) การจัดการส่งเสริมสนับสนุนยกย่องบุคคลที่อนุรักษ์วัฒนธรรมการมวยผม 2) การจัดกิจกรรมเพื่อปลูกจิตสำนึกให้ชาวผู้ไทยรุ่นใหม่เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นถิ่น 3) การจัดทำข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์บันทึกข้อมูลในรูปแบบเอกสารและวีดิทัศน์

คำสำคัญ: มวยผมผู้ไทย, ผู้ไทยกาฬสินธุ์, ทรงผมชาวผู้ไทย, กลุ่มชาติพันธุ์, การอนุรักษ์

ABSTRACT

This research objectives were to study techniques, methods, and guidelines to preserve Phu Thai women's traditional hairstyle by using qualitative research methodology through going out on fields, and interviewing the Phu Thai ethnic group who had a long history of making a bun hairstyle. Every Phu Thai woman grows their hair and makes a bun to keep it in place. Phu Thai's hair bun is unique and filled with local wisdom and natural beauty. One of its distinctive features is a ring of hair that pulled out from the side. Phu Thai's bun is usually done on a bit to the left side of the head. Phu Thai bun can be done by following these steps: prepacked your hair, brush your hair with a hand or a comb. Then bend your head forward and pull your hair together at the center of your head, slightly to the left. Hold your hair with your right hand and use the other hand to pull the tip of your hand to the back and circle it

around to your right hand. Pull very little part of the hair and collect it at your ring finger. Then make a hair bungee to secure your hair at the base of the bun. Use your left hand that collected the small part of the hair to insert it in the hair ring followed by the bungee of hair before. Lastly, you have to tighten it up in order to look nice. Nowadays Phu Thai traditional hair styling is fading over time. Our guidelines to preserve it is to: 1) Promote the use of a traditional hairstyle, 2) Raise the consciousness of the young generation to recognize the beauty of traditional culture and 3) Record this knowledge by using documents and documentaries.

Keywords: Phu Thai bun, Phu Thai Kalasin, Phu Thai traditional hairstyle, Ethnic group, Preservation

บทนำ

ชาวผู้ไทยที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยนั้น มีการอพยพมา 3 รอบ ซึ่งอพยพมาโดยถูกกวาดต้อนก็มี ติดตามญาติพี่น้องมาก็มีติดตามมาภายหลังบ้างก็มีเมื่อทราบว่ามีแหล่งทำมาหากิน แต่ส่วนใหญ่ก็จะเป็นการอพยพมาโดยการกวาดต้อนเช่นชาวผู้ไทยเมืองวัง หรือวังเวียง หรือฝั่หนาม (ชื่อเดิมฝั่หนามเปลี่ยนเป็นวังเวียงซึ่งเกี่ยวกับประวัติการรบ) อยู่ในแขวงเวียงจันทน์ทิศเหนือของเวียงจันทน์ (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2521:161) ชาวผู้ไทยที่อพยพเข้ามาในรอบที่ 1 และรอบที่ 2 จะตรงกับช่วงรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 2 แห่งราชวงศ์จักรีโดยการกวาดต้อนและกระจายไปตามพื้นที่ภาคกลางและภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทยส่วนชาวผู้ไทยที่กระจายกันอยู่ในพื้นที่ของภาคอีสาน จะเป็นชาวผู้ไทยที่อพยพมาในรอบที่ 3 ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งราชวงศ์จักรี มาโดยการกวาดต้อน และอพยพตามมาภายหลังบางส่วน

จารุบุตร เรื่องสุวรรณได้กล่าวไว้ในหนังสืออีสานคดี โดยได้เขียนถึงเส้นทางการอพยพของชาวผู้ไทยในรอบที่ 3 นี้ว่ามีการอพยพเป็น 3 สายดังนี้

สายที่ 1 เป็นชาวภูไทในเขตอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร อำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

สายที่ 2 เป็นชาวภูไท บ้านเรณู (เมืองเว) อำเภอคำชะอี เมืองหนองสูง (อำเภอนาแก) จังหวัดนครพนม

สายที่ 3 เป็นชาวภูไท อำเภวาริชภูมิ เมืองจำปา คือบ้านนาเมือง (อำเภอฟังโคน) บ้านม่วงโพธิ์ไค้ อำเภอวานรนิวาส

กลุ่มชาติพันธุ์ที่กระจายอยู่ในหลายพื้นที่ของจังหวัดกาฬสินธุ์ได้มีการอพยพย้ายถิ่นฐานและมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีการบอกกล่าวไว้ว่า ถิ่นเดิมของชาวผู้ไทยอยู่ที่เมืองน้ำน้อยอ้อยหนู ซึ่งเป็นเมืองเล็ก ๆ แคว้นสิบสองจุไทยต่อมาได้อพยพมาอยู่เมืองวังทางทิศตะวันออกโดยอยู่ในอาณาเขตของเวียงจันทน์ (ถวิล เกษรราช, 2521:150) แคว้นสิบสองจุไทยดังกล่าว อยู่ในความปกครองของไทยมาตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2321 หรือราชการสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ต่อรัชกาลที่ 1 แห่งราชวงศ์จักรีจนถึงประมาณรัชกาลที่ 5 ก่อนเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ไปอยู่ในความปกครองของอินโดจีน

ฝรั่งเศส (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2521: 60) นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงรายละเอียดการอพยพของชาวผู้ไทยสายที่ 1 ไว้ว่า

ชาวภูไทเมืองวังสายนี้ มาคราวแรกอยู่ที่บ้านโพน บ้านหนองช้าง และบ้านหนองยาว ตำบลโพน ในท้องที่อำเภอห้วยซัน (ปัจจุบันคืออำเภอม่วงสามสิบ) มีประมาณ 400 หลังคาเรือน ประชาชน ชาย-หญิง ประมาณ 2,000 คน และในตำบลบัวขาว 5 หมู่บ้าน ตำบลแจนแลน 4 หมู่บ้าน ตำบลภูแล่นช้าง 5 หมู่บ้าน ตำบลคุ้มเก่า 24 หมู่บ้าน อยู่ในท้องที่อำเภอกุฉินารายณ์ (ปัจจุบันบางส่วนของอำเภอเขาวงและอำเภอนาคู) อำเภอห้วยซันกับอำเภอกุฉินารายณ์ ห่างกันประมาณ 62 กิโลเมตร จำนวนคนทางกุฉินารายณ์มากกว่า จึงตั้งเมืองขึ้นที่บ้านกุดฉิม (ปัจจุบันคือกุดฉิม) เมื่อ พ.ศ. 2381 เรียกว่าเมืองกุดฉิมราชวงศ์ (กอ) เป็นเจ้าเมืองคนแรก (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2521:168)

เรื่องราวของการอพยพและการสร้างบ้านแปลงเมืองของชาวผู้ไทยในจังหวัดกาฬสินธุ์ หากวิเคราะห์จากหลักฐานและข้อมูลที่เป็นเอกสารทางด้านประวัติศาสตร์ดังที่กล่าวมาข้างต้นผู้เขียนพบว่า ชาวผู้ไทยที่กระจายอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดกาฬสินธุ์ล้วนแต่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ซึ่งเปรียบเสมือนกลุ่มคนที่เป็นครีอยุธยาเดียวกัน เพราะได้อพยพมาพร้อมๆกัน (ในสมัยรัชกาลที่ 3)

จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นจังหวัดที่มีชาวผู้ไทยอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยกระจายอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ได้แก่ อำเภอเขาวง อำเภอนาคู อำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอสมเด็จ อำเภอห้วยซัน อำเภอม่วงสามสิบ และอำเภอสามชัย ชาวผู้ไทยกาฬสินธุ์ เป็นกลุ่มชนที่มีวิถีพื้นถิ่นและการดำรงชีวิตที่คล้ายกันหลายอย่าง เช่น จารีตประเพณี ภาษา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ศิลปวัฒนธรรม พิธีกรรม อาหารการกิน และการแต่งกาย สิ่งสำคัญที่เป็นวิถีปฏิบัติของชาวผู้ไทยที่ได้ยึดปฏิบัติสืบทอดกันมาคือเรื่องราวของการสืบสานภูมิปัญญา โดยสตรีชาวผู้ไทยจะทอผ้า และบุรุษชาวผู้ไทยจะทำงานจักสาน การแต่งกายของสตรีชาวผู้ไทยกาฬสินธุ์เป็นอัตลักษณ์ที่สะท้อนภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยและบ่งบอกถึงภูมิหลังในการจัดแบ่งกลุ่มชนชาวผู้ไทยในอดีตจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงภูมิหลังและการอพยพย้ายถิ่นฐานของชาวผู้ไทยจากดินแดนสิบสองจุไทย ได้กล่าวถึงการจัดแบ่งกลุ่มชาวผู้ไทยไว้ว่า ชาวผู้ไทยมี 3 พวกด้วยกัน โดยมีการจัดแบ่งกลุ่มตามลักษณะสีสันของเครื่องนุ่งห่มคือ ผู้ไทยขาว ผู้ไทยแดง และผู้ไทยดำ (สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 19, 2527: 12320-13320) ชาวผู้ไทยดำคือกลุ่มที่อพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาในประเทศไทย คำว่าผู้ไทยดำไม่ได้หมายถึงผิวพรรณสีดำ แต่เป็นชนกลุ่มที่นิยมนุ่งห่มด้วยสีดำ โดยเครื่องแต่งกายจะเป็นผ้าฝ้ายย้อมคราม หรือหนักไปทางโทนสีดำ

ภาพที่ 1 (ซ้าย) ชาวผู้ไทยบ้านโพน อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดกาฬสินธุ์ (ภาพโดย : สันติ สิงห์สุ)

ภาพที่ 2 (ขวา) ชาวผู้ไทยบ้านหนองช้าง อำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ (ภาพโดย : ผู้เขียน)

ชาวผู้ไทยกาฬสินธุ์เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งกระจายอยู่ในหลายพื้นที่ของจังหวัดกาฬสินธุ์ ชาวผู้ไทยมีรูปแบบวิถีในการดำเนินชีวิต และมีจารีตปฏิบัติอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่และสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น วิถีปฏิบัติหลายอย่างเป็นสิ่งที่สื่อความหมายและสะท้อนให้เห็นถึงเรื่องราวการเดินทางอันเป็นภูมิหลังของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งในแง่ของจารีตประเพณี ศิลปะวัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาซึ่งยังคงมีปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดจวบจนปัจจุบัน

วัฒนธรรมการมวยผมของชาวผู้ไทย เป็นภูมิปัญญาที่อยู่คู่กับวิถีชีวิต และการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวผู้ไทยมายาวนาน ในอดีตสตรีชาวผู้ไทยจะมวยผมในลักษณะเดียวกันทุกคน ซึ่งรูปแบบการมวยผมจะบ่งบอกสถานภาพและช่วงวัยของของบุคคลนั้นๆ (ชัยบดินทร์ สาลีพันธุ์, 2564:

สัมภาษณ์) เมื่อชาวผู้ไทยอพยพย้ายถิ่นฐาน ทำให้วัฒนธรรมและจารีตหลายอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลง และมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย รูปแบบการมวยผมและกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย ก็ถูกกลืนกลายด้วยวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ซึ่งเป็นการสืบสานวัฒนธรรมในรูปแบบก้ำกึ่งระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิม กับวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ใน

ภาพที่ 1 (ซ้าย) ชาวผู้ไทยบ้านโนน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ (ภาพโดย : สันติ สิงห์สุ)

ภาพที่ 2 (ขวา) ชาวผู้ไทยบ้านหนองซำ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ (ภาพโดย : ผู้เขียน)

ลักษณะการผสมผสานและมีความร่วมสมัย จึงส่งผลให้ข้อปฏิบัติและจารีต อันเป็นความเชื่อเก่าแก่และเป็นวิถีปฏิบัติของชาวผู้ไทยถูกปรับเปลี่ยนตามไปเช่นเดียวกัน

การมวยผมของสตรีชาวผู้ไทยในพื้นที่อำเภอคำม่วง และอำเภอสหัสขันธ์จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นอัตลักษณ์ที่สะท้อนถึงตัวตนแห่งชาติพันธุ์ชาวผู้ไทย โดยยังคงพบเห็นการมวยผมแบบดั้งเดิมในสตรีสูงวัยที่มีอายุประมาณ 70 ปีขึ้นไป และมีเป็นจำนวนน้อยมากในแต่ละชุมชน จึงอาจกล่าวได้ว่า สตรีชาวผู้ไทยกลุ่มนี้ถือว่าเป็นชาวผู้ไทยรุ่นสุดท้ายที่ยังคงมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมของการมวยผมแบบดั้งเดิม และในปัจจุบันชาวผู้ไทยรุ่นใหม่จะไม่นิยมมวยผม ดังนั้นหากไม่มีการส่งเสริมและอนุรักษ์ วัฒนธรรมการมวยผมของสตรีชาวผู้ไทยอย่างจริงจัง วัฒนธรรมการมวยผมก็อาจสูญหายไปจากกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวผู้ไทยในอีกไม่นาน จากข้อมูลข้างต้นผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะอนุรักษ์การมวยผมแบบดั้งเดิมของสตรีชาวผู้ไทยไว้ ทั้งนี้ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชน จะต้องให้ความสำคัญกับธรรมชาติในวิถีของชุมชน ต้องทำความรู้ ความเข้าใจในบริบทของชุมชนโดยการนำเสนอขั้นตอนการมวยผม และวิเคราะห์แนวทางการจัดการอนุรักษ์การมวยผมแบบดั้งเดิมของสตรีชาวผู้ไทย ในพื้นที่อำเภอคำม่วง และอำเภอสหัสขันธ์จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อเป็นการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับ วัฒนธรรมการมวยผมของสตรีชาวผู้ไทยแบบดั้งเดิม ก่อนที่จะสูญหายไปตามกาลเวลา

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาเทคนิค วิธีการ และแนวทางในการจัดการอนุรักษ์วัฒนธรรมการมวยผมของสตรีชาวผู้ไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ทำการสัมภาษณ์ ได้แก่ สตรีชาวผู้ไทยที่ไว้ผมมวยในพื้นที่อำเภอคำม่วงและอำเภอสามชัยจังหวัดกาฬสินธุ์จำนวน 20 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยพัฒนาเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเพื่อดำเนินการรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการประสานงานกับกลุ่มตัวอย่างในการลงพื้นที่เพื่อทำการสัมภาษณ์ ประเด็นตามเครื่องมือที่ได้พัฒนาขึ้น เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ในการสัมภาษณ์แล้ว ผู้วิจัยได้นำประเด็นที่ได้รับจากกลุ่มตัวอย่างทำการวิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ตามประเด็นต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยอย่างเป็นระบบ

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามกระบวนการวิจัยคุณภาพ และทำการวิจัยเคราะห์ผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ ตามประเด็นดังนี้

การแต่งกายของสตรีชาวผู้ไทยกาฬสินธุ์

ชาวผู้ไทยในจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นชนกลุ่มที่มีรูปแบบการแต่งกายคล้ายคลึงกัน การแต่งกายของสตรีชาวผู้ไทยในอดีตจะแต่งกายด้วยผ้าฝ้ายย้อมคราม และผ้าถุงมัดหมี่โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ การแต่งกายในชีวิตประจำวัน และการแต่งกายกึ่งทางการ ซึ่งจะสวมใส่ชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่า ชุดผู้ไทย วัฒนธรรมการแต่งกายในชุดผู้ไทย จะเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนภูมิปัญญาและรากเหง้าของชาวผู้ไทยอย่างมีความหมายซึ่งองค์ประกอบในการแต่งกายชุดผู้ไทยจะประกอบด้วย เสื้อแขนกระบอกคอจีนผ่าหน้า ตกแต่งแถบผ้าทอผู้ไทย ติดกระดุมเงินหรือกระดุมเหรียญสแตนเลส กุ๊นขอบด้วยผ้าสีครีมหรือสีเหลือง ผ้าถุงมัดหมี่ ผู้ไทยซึ่งมีเอกลักษณ์ตามแบบผู้ไทยดั้งเดิมคือมีตีนขึ้น³ และหัวขึ้น⁴ สีแดง ห่มสไบแพรวาทับ มวยผมเปียงซ้าย และมีผ้าแพรมนพันรอบศีรษะหรือบางครั้งก็จะเสียบดอกไม้ไว้ที่มวยผมแทนเพื่อเป็นการตกแต่งมวยผมในโอกาสพิเศษ

ปัจจุบันสตรีชาวผู้ไทยจะแต่งกายตามสมัยนิยมเช่นเดียวกับชาวอีสานทั่วไปแต่ก็ยังคงสวมใส่ชุดผู้ไทย

อภิปรายผล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามกระบวนการวิจัยคุณภาพ และทำการวิจัยเคราะห์ผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ ตามประเด็นดังนี้

การแต่งกายของสตรีชาวผู้ไทยกาฬสินธุ์

ชาวผู้ไทยในจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นชนกลุ่มที่มีรูปแบบการแต่งกายคล้ายคลึงกัน การแต่งกายของสตรีชาวผู้ไทยในอดีตจะแต่งกายด้วยผ้าฝ้ายย้อมคราม และผ้าถุงมัดหมี่โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ การแต่งกายในชีวิตประจำวัน และการแต่งกายกึ่งทางการ ซึ่งจะสวมใส่ชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่า ชุดผู้ไทย วัฒนธรรมการแต่งกายในชุดผู้ไทย จะเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนภูมิปัญญาและรากเหง้าของชาวผู้ไทยอย่างมีความหมายซึ่งองค์ประกอบในการแต่งกายชุดผู้ไทยจะประกอบด้วย เสื้อแขนกระบอกคอจีนผ่าหน้า ตกแต่งแถบผ้าทอผู้ไทย ติดกระดุมเงินหรือกระดุมเหรียญสตางค์ กุ๊นขอบด้วยผ้าสีครีมหรือสีเหลือง ผ้าถุงมัดหมี่ผู้ไทยซึ่งมีเอกลักษณ์ตามแบบผู้ไทยดั้งเดิมคือมีตีนขึ้น³ และหัวขึ้น⁴ สีแดง ห่มสไบแพรวาทับ มวยผมเบี่ยงซ้ายและมีผ้าแพรมนพันรอบศีรษะหรือบางครั้งก็จะเสียบดอกไม้ไว้ที่มวยผมแทนเพื่อเป็นการตกแต่งมวยผมในโอกาสพิเศษ

ปัจจุบันสตรีชาวผู้ไทยจะแต่งกายตามสมัยนิยมเช่นเดียวกับชาวอีสานทั่วไปแต่ก็ยังคงสวมใส่ชุดผู้ไทย

ภาพที่ 3 การแต่งกายในชุดผู้ไทยกาฬสินธุ์ (ภาพโดย : สันติ สิงห์สุ)

ในโอกาสสำคัญ เช่น การต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง การร่วมงานบุญประเพณี และในเทศกาลสำคัญต่าง ๆ ชาวผู้ไทยมีวัฒนธรรมการทอผ้าที่มีชื่อเสียงคือผ้าไหมแพรวาซึ่งเป็นผืนผ้าอันเป็นมรดกสิ่งทอทางด้านวัฒนธรรมและมีการสืบสานกรรมวิธีในการทอจากรุ่นสู่รุ่น ผ้าไหมแพรวาได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่ช่วยสร้างงานสร้างอาชีพให้กับชาวผู้ไทยและทำให้เกิดรายได้หมุนเวียนเข้าสู่ชุมชน ความงดงามของผ้าไหมแพรวาได้ปรากฏและเป็นที่ประจักษ์โดยทั่วไปในการแต่งกายชุดผู้ไทย นอกจากแพรวาที่งดงามและปราณีตแล้ว วัฒนธรรมการมวยผมของชาวผู้ไทย ก็เป็นส่วนที่ส่งเสริมให้องค์ประกอบของชุดผู้ไทยมีความสง่างามเพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน การมวยผมแบบดั้งเดิมตามอัตลักษณ์ของชาวผู้ไทย เป็นทรงผมที่มีลักษณะของการมวยผมรวบและม้วนขมวดปม

เบี่ยงด้านซ้ายของศีรษะ การมวยผมลักษณะนี้เป็นวัฒนธรรมการมวยผมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวผู้ไทยที่มีมาตั้งแต่อดีตและในปัจจุบันที่ยังมีการอนุรักษ์ไว้

วัฒนธรรมการมวยผมของชาวผู้ไทย

การมวยผมผู้ไทย หรืออาจเรียกว่าการเกล้าผมผู้ไทย (ภาษาผู้ไทยจะออกเสียงว่าเก้าผม) เป็นการเรียกตามลักษณะและรูปแบบของการทำทรงผมเกล้าขึ้นบนศีรษะและมีมวยผมอยู่ตรงกลางหรือเบี่ยงข้างศีรษะ ในบทความนี้ผู้เขียนจะใช้คำว่า การมวยผมของชาวผู้ไทย โดยวิเคราะห์จากรูปแบบและลักษณะโครงสร้างของทรงผมคือลักษณะการรวบผมตั้งแล้วมวยข้อด⁵ เบี่ยงไปด้านข้างของศีรษะ เพื่อเป็นการแยกความหมายจากคำว่าเกล้าผม ซึ่งในความหมายทางนาฏยศัพท์อีสาน⁶ จะหมายถึงการจัดระเบียบผมโดยการยกโคนผมขึ้นในลักษณะพองมีมวยผมอยู่กลางศีรษะ คำว่าเกล้าผมจะเป็นศัพท์ใหม่ที่เข้ามาในยุคหลัง (พรสวรรค์ พรดอนก่อ, 2564: สัมภาษณ์)

วัฒนธรรมการมวยผมของชาวผู้ไทย เป็นจารีตปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยในอดีตรูปแบบการมวยผมของชาวผู้ไทย จะบ่งบอกสถานะภาพและแยกประเภทของชาวผู้ไทยไว้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ในการจัดแบ่งกลุ่มของชาวผู้ไทยจะมีการเรียกชื่อตามถิ่นฐานที่ชาวผู้ไทยกลุ่มนั้นๆ อาศัยอยู่เช่น ภูไทเรณูนคร ภูไทสกลนคร ภูไทเขาวง ผู้ไทยคำมวง ฯลฯ ชาวผู้ไทยแต่ละพื้นที่จะมีวัฒนธรรมการมวยผมเช่นเดียวกัน แต่จะมีข้อแตกต่างกันในเรื่องของเทคนิค รายละเอียดและวิธีการในการมวยผม รูปแบบและรูปทรงของมวยผมจึงไม่เหมือนกัน วัฒนธรรมการมวยผมของชาวผู้ไทยจึงเป็นเสมือนเครื่องตีตรา (บ่งบอกยี่ห้อ) ว่าบุคคลนั้น ๆ เป็นชาวผู้ไทยที่สืบเชื้อสายมาจากกลุ่มใด

การจัดแบ่งสถานะภาพของบุคคลจากรูปแบบการมวยผมได้มีนักวิชาการชาวผู้ไทยซึ่งเป็นผู้ที่สืบเชื้อสายของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวผู้ไทยเมืองเรณูนคร ได้บอกเล่าถึงเรื่องราวของการมวยผมผู้ไทยในลักษณะต่าง ๆ โดยกล่าวไว้ว่า เดิมทีรูปแบบการมวยผมของสตรีชาวผู้ไทย จะบ่งบอกถึงสถานะภาพของสตรีชาวผู้ไทยอย่างชัดเจน กล่าวคือแม่ฮ้าง⁷ จะมวยผมเบี่ยงมาด้านซ้ายแม่หม้าย⁸ จะมวยผมเบี่ยงมาด้านขวา เด็กและหญิงที่แต่งงานแล้วจะมวยผมไว้กลางศีรษะส่วนหญิงสาวที่ยังไม่แต่งงานจะมวยผมไว้ที่ท้ายทอย ซึ่งเป็นการวางกุศโลบายแกล้งบังคับให้หญิงสาวนอนในท่าตะแคง เพราะการนอนหงายจะเป็นเรื่องที่ไม่งาม หรือเกิดภาพที่ไม่เหมาะสมขึ้นได้ (ชัยบดินทร์ สาสีพันธุ์, 2564: สัมภาษณ์) เดิมทีชาวผู้ไทยจะมวยผมกันทุกคน โดยจะเริ่มมวยผมตั้งแต่วัยเด็กจนสิ้นอายุขัย การมวยผมจึงเป็นจารีตปฏิบัติที่สตรีชาวผู้ไทยทุกคนต้องปฏิบัติตาม ลักษณะของการมวยผมของชาวผู้ไทยจะมี 2 รูปแบบ คือ

1. การมวยจิก คือลักษณะของการม้วนผมบิดเป็นมวยตรงกลางศีรษะ แล้วเอาปิ่นชนมนหรือไม้ไผ่เสียบไว้เพื่อกันไม่ให้ผมหลุด (พรสวรรค์ พรดอนก่อ, 2564: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4 (ซ้าย) ลักษณะการมวยจิกซึ่งมวยผมจะอยู่ตรงกลางศีรษะ (ภาพโดย: ผู้เขียน)

ภาพที่ 5 (ขวา) ลักษณะการมวยจ็อกซึ่งมวยผมจะอยู่ด้านข้างและมีปอยผมยื่นออกมา
(ภาพโดย: ผู้เขียน)

2. การมวยจ็อก คือลักษณะของการรวบผมทรงสูงแล้วดึงปอยผมขึ้นมาเป็นห่วงอยู่กลางมวย การมวยผมลักษณะนี้จะคล้ายกับการมวยผมที่เรียกว่า “วิดว่อง” ของสตรีชาวไทลื้อและไทเขิน (ชมรมฮักตัวเมือง, 2561)

ภาพที่ 4 (ซ้าย) ลักษณะการมวยจิกซึ่งมวยผมจะอยู่ตรงกลางศีรษะ (ภาพโดย : ผู้เขียน)

ภาพที่ 5 (ขวา) ลักษณะการมวยจ็อกซึ่งมวยผมจะอยู่ด้านข้างและมีปอยผมยื่นออกมา
(ภาพโดย : ผู้เขียน)

วัฒนธรรมการมวยผมของชาวผู้ไทย จะมีการถ่ายทอดรูปแบบ เทคนิคและวิธีการจากรุ่นสู่รุ่น สตรีชาวผู้ไทยจะเรียนรู้ถึงลักษณะและขั้นตอนต่างๆ ในการมวยผมจากผู้เป็นมารดาหรือญาติผู้ใหญ่ ซึ่งในการหัดมวยผมครั้งแรกจะต้องมีการสอนขั้นตอนวิธีการในการมวยผมก่อนจะฝึกปฏิบัติซึ่งในช่วงแรก ๆ ก็จะไม่ค่อยสวยงาม เพราะจะยังไม่ชินกับทิศทางของผม แต่เมื่อฝึกไม่นานก็สามารถมวยได้เอง (ผงศรีบัว, 2564: สัมภาษณ์) สตรีชาวผู้ไทยจะมวยผมอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นเวลากลางวันที่ต้องปฏิบัติภารกิจงานบ้านงานเรือนหรือการไปทำไร่ทำนาและเวลานอนก็จะไม่ปล่อยผมเช่นกัน (นุตร ติกานันท์, 2564: สัมภาษณ์)

การมวยผมในชีวิตประจำวันจะไม่ค่อยพิถีพิถันในการมวยเท่าใดนักแต่หากเป็นการไปร่วมงานบุญประเพณีหรือไปวัดจะจัดทรงให้เรียบร้อยสวยงาม (จอมศรีปัญจิตร, 2564: สัมภาษณ์) ชาวผู้ไทยเป็นชนกลุ่มที่มีอุปนิสัยรักสวยรักงาม และมีความพิถีพิถันในการแต่งกายโดยเฉพาะการร่วมงานบุญประเพณี หรืองานสำคัญ ชาวผู้ไทยจะนิยมนำดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมมาเอ¹⁰ มวยผม เช่น ดอกสเลเต ดอกคัตเค้า ดอกมันปลา ดอกเอ็นถา ฯลฯ ตามแต่จะหาได้ในท้องถิ่น แต่หากเป็นการร่วมงานพิธีกรรม เช่น พิธีเหยา ก็จะใช้ดอกจำปา (ดอกกลีลาวดี) ในการเอ้าผมเพียงชนิดเดียว

ภาพที่ 6-8 ลักษณะการเฝ้ามวยผมด้วยดอกไม้และผ้าแพรมน (ภาพโดย : ผู้เขียน)

นอกจากการเฝ้ามวยผมด้วยดอกไม้ชาวผู้ไทยยังใช้ผ้าแพรมน¹¹ ในการโพกศีรษะเพื่อประดับมวยผมด้วยการใช้ผ้าแพรมนกับมวยผมผู้ไทยจะมีการใช้ 2 รูปแบบคือ การพันรอบมวยผมเพื่อกันไม่ให้ผมที่มวยไว้หลุดหล่นเวลาทำกิจวัตรประจำวันลักษณะนี้จะนิยมใช้ผ้าฝ้ายสีขาวในการพันมวยผม และการใช้ผ้าแพรมนเพื่อเป็นของเอนางานบุญหรืองานสำคัญประกอบการแต่งกายชุดผู้ไทยลักษณะนี้จะใช้ผ้าแพรมนที่เป็นลายขิด ผู้ไทย หรือลายแพรวาในการพันมวยผม (คำสอน สระทอง, 2564: สัมภาษณ์)

ชาวผู้ไทยมีเทคนิคและวิธีการในการดูแลรักษาและทำความสะอาดเส้นผมโดยจะใช้น้ำมะ¹² (น้ำขาวข้าว) ผสมมะกรูดในการทำสะอาดผม ซึ่งน้ำมะกที่ใชจะต้องไม่เป็นน้ำแช่ข้าวที่ค้างคืน ชาวผู้ไทยใช้น้ำมะกในการทำสะอาดผม เพราะในน้ำที่แช่ข้าวจะมีแบงทำให้ผมเงางาม และมะกรูดจะช่วยในการทำสะอาดผมและช่วยให้ผมมีกลิ่นหอม การสระผมด้วยน้ำมะกผสมมะกรูดจึงเป็นภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตของชาวผู้ไทยมานาน นอกจากจะทำให้ผมนุ่มไม่พันกันยังช่วยให้ผมง่ายและจัดทรงได้สวยงาม (ทองคำ ทวงษ์ชา, 2564: สัมภาษณ์) ภูมิปัญญาในการดูแลรักษาเส้นผมอีกอย่างที่ชาวผู้ไทยได้ยึดปฏิบัติคือการกวนน้ำมันมะพร้าวเพื่อใช้ทาผม (น้ำมันทาผม) โดยใช้มะพร้าวที่แก่จัด นำมาเคี่ยวจนเป็นน้ำมันมะพร้าวที่มีกลิ่นหอม และจะทำเก็บไว้ใช้ทุกครัวเรือน

ในสมัยก่อนการมวยผมจะใช้น้ำมันองผมเพียงอย่างเดียว ต่อมาภายหลังเริ่มมีการคิดค้นนวัตกรรมในการดูแลเส้นผมมากขึ้นชาวผู้ไทยเริ่มประดิษฐ์หวีขนสัตว์ และแปลงที่ทำจากเส้นใยของมะพร้าว แล้วพัฒนามาเป็นหวีไม้ ก่อนจะเข้าสู่ยุคที่มีการซื้อขายหวีพลาสติก และเริ่มมีแชมพูสระผม ปัจจุบันสตรีชาวผู้ไทยที่ทำมวยผมแบบดั้งเดิมยังคงสระผมด้วยน้ำมันกและมะกรูดในการดูแลรักษาเส้นผม แต่ก็มีการใช้แชมพูสระผมบ้างเป็นบางครั้ง โดยจะสระผมทุก ๆ 3 วัน (ทองคำ ทวงษ์ชา, 2564: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 9-10 อัตลักษณ์การมวยผมแบบมวยจ็อกเปียงซ่ายโดยมีปมเส้นผมยื่นออกมาด้านข้าง
(ภาพโดย : ผู้เขียน)

วัฒนธรรมการมวยผมของสตรีชาวผู้ไทยในพื้นที่อำเภอคำม่วงและอำเภอสามชัยจังหวัดกาฬสินธุ์ จะเป็นรูปแบบการมวยผมแบบมวยจ็อก คือลักษณะของการรวบผมทรงสูงเปียงมาด้านซ้าย แล้วดึงปอยผมขึ้นมาเป็นห่วงอยู่ตรงกลางมวยผม อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของการมวยผมลักษณะนี้คือ ปอยของเส้นผมที่ยื่นออกมาเป็นปมด้านข้างของมวยผม ทั้งนี้ ในปัจจุบันจะไม่มีแบ่งแยกสถานภาพตามลักษณะของการมวยผมเช่นในอดีต การมวยผมตามรูปแบบดั้งเดิม จะมีการอนุรักษ์และพบเห็นในกลุ่มสตรีที่มีอายุประมาณ 70 ปีขึ้นไปโดยจะเรียกกันในชุมชนว่า “ผู้เฒ่าโบราณ¹³” กลุ่มคนดังกล่าวนี้ว่าเป็นบุคคลรุ่นสุดท้ายที่ยังสืบสานและอนุรักษ์การมวยผมตามจารีตดั้งเดิมให้ชนรุ่นหลังได้เห็นได้ศึกษาและภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ความเป็นชาวผู้ไทยจวบจนปัจจุบัน

เทคนิคและวิธีการในการมวยผมของชาวผู้ไทย

การมวยผมของชาวผู้ไทยเป็นวิถีปฏิบัติที่อยู่คู่กับการดำเนินชีวิตของสตรีชาวผู้ไทย โดยจะเป็นลักษณะของการมวยผมไว้ตลอดเวลาและจะแกะผมมวยออกเฉพาะตอนที่สระผมเท่านั้นเมื่อสระผมเสร็จแล้วก็จะรวบให้ผมแห้งก่อนค่อยมวยผม ใช้เวลาในการมวยผมประมาณ 30 วินาที หรือไม่เกิน 1 นาที (เมือง นันนิต, 2564: สัมภาษณ์)

การมวยผมของชาวผู้ไทยจะไม่ใช้กิ๊บหรือสเปรย์ในการช่วยจัดแต่งทรงผมแต่อย่างใด แต่จะใช้อุปกรณ์เสริมในกรณีของผู้ที่มีผมบางซึ่งเรียกว่า “ช่องผม” (ประกอบ ปัญจิตร, 2564: สัมภาษณ์) โดยช่องผมช่วยเสริมให้มวยผมหนาขึ้น ช่องผมของชาวผู้ไทยจะเป็นลักษณะของเส้นผมที่มัดรวมกันเป็นปอยผม และนำมาเสริมผมในขั้นตอนการรวบผม ช่องผมจะเป็นผมที่ตัดจากผมจริงของตัวบุคคล

นั้น ๆ ซึ่งจะตัดไว้ในตอนที่ผมยาวเกินไป จะไม่นิยมใช้ผมของคนอื่นเพื่อนำมาทำเป็นข้อผม ข้อผมจะมีความยาวของปอยผมที่ตัดออกมาประมาณ 30 เซนติเมตร และการมวยผมของชาวผู้ไทยหากจะออกมาสวยจะต้องไว้ผมยาวประมาณ 30-40 เซนติเมตร (วัดจากโคนผมที่รวบมารวมกัน) ซึ่งเมื่อมวยผมแล้วจะพอดีกับโครงสร้างของทรงผมและออกมาสวยงาม (ไล ยรตา, 2564: สัมภาษณ์) ลักษณะของมวยผมชาวผู้ไทยจะเป็นรูปแบบของการรวบผมตึง จะไม่มีการทำให้พอง แต่อาจมีการจัดทรงให้เกิดความลงตัวสวยงามในขั้นตอนสุดท้ายทั้งนี้ โครงสร้างของรูปทรงศีรษะของแต่ละคนจะไม่เหมือนกัน จึงอาจทำให้มวยผมมีลักษณะของรูปทรงที่แตกต่างกันบ้างเล็กน้อย

ภาพที่ 11 ลักษณะของข้อผมที่นำมาช่วยเสริมให้มวยผมหนาขึ้น (ภาพโดย: ประกอบ ปัญจิตร)

ขั้นตอนในการมวยผมของชาวผู้ไทยจะเริ่มจากการเตรียมเส้นผมด้วยการสาบผมโดยใช้มือหรือใช้หวีจนผมเรียงเส้นและไม่พันกันโดยปกติจะไม่ค่อยใช้หวีเพราะเป็นขั้นตอนที่ยุ่งยากหากมวยผมจนชินแล้วการใช้มือสาบจะเป็นเรื่องที่สะดวกมากกว่าการใช้หวีจะใช้ในกรณีที่ต้องการความละเอียด เช่น การไปร่วมงานบุญ การไปวัด หรือในกรณีที่ต้องพบปะแขกบ้านแขกเมือง (ไล ยรตา, 2564: สัมภาษณ์)

ในขั้นตอนในการมวยผมของสตรีชาวผู้ไทยเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ง่ายขึ้นผู้เขียนได้แบ่งเป็น 5 ขั้นตอนตามลำดับดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ก้มศีรษะแล้วรวบผมมาด้านหน้า ในลักษณะเปียงมาด้านซ้ายโดยให้โคนผมอยู่แนวดิ่งตรงกับใบหูแล้วจับโคนผมด้วยมือขวาให้กำแน่นในลักษณะหันมือที่กำไปด้านหน้าพร้อมกับใช้นิ้วมือด้านซ้ายสาบผมให้เรียบ

ภาพที่ 12-14 ภาพประกอบวิธีการมวยผมในขั้นตอนที่ 1 (ภาพโดย : ผู้เขียน)

ขั้นตอนที่ 2 หายมือซ้ายแล้ววางหลังมือหลังโคนผม สอดนิ้วกลางกับนิ้วนางด้านซ้ายมาที่ด้านข้างโคนผมบริเวณใต้มือขวา มือซ้ายตวัดปอยผมโดยใช้นิ้วกลางและนิ้วนางเกี่ยวเอาผมทั้งหมดกลับมาด้านหลังแล้วตวัดบิดข้อมือม้วนลงหายแล้วหมุนจนฝ่ามือซ้ายหงายขึ้นโดยปอยผมจะติดอยู่ที่ส่วนโคนของนิ้วกลางและนิ้วนางด้านซ้ายในลักษณะเป็นบ่วง¹⁴ผม มือขวาดึงปลายผมส่วนที่เหลือให้ตึง ภาพที่ 15-18 ภาพประกอบวิธีการมวยผมในขั้นตอนที่ 2 (ภาพโดย : ผู้เขียน)

ขั้นตอนที่ 3 มือขวาจับปลายผมไปเกี่ยวไว้ที่นิ้วนางของมือซ้าย ดึงปลายผมที่เหลือมาด้านหลัง พันผมไปด้านซ้ายรอบโคนผมก่อน แล้วลากพันมาด้านขวา แล้วพันผมที่เหลือจนสุดปลายผม

ภาพที่ 19-21 ภาพประกอบวิธีการมวยผมในขั้นตอนที่ 3 (ภาพโดย : ผู้เขียน)

ขั้นตอนที่ 4 ใช้นิ้วกลางด้านซ้ายเกี่ยวผมส่วนที่พันไว้ตรงปลายนิ้ว ให้ลอดผ่านบ่วงผมที่ม้วนไว้ที่โคนนิ้วแล้วดึงให้ตึงโดยส่วนที่ตึงจะเป็นห่วงของปอยผมที่เปียงไปด้านซ้ายของศีรษะ ใช้มือ

หวาดันส่วนที่เป็นโคนผมให้ลอดผ่านบ่วงผมตามห่วงปอยผมไปมือซ้ายดึงห่วงผมให้ตึงจังหวะที่ดันส่วนโคนผมให้ลอดผ่านบ่วงผม ต้องดึงห่วงผมไว้ด้วยเพื่อให้ส่วนโคนของมวยผมแน่นและไม่หลุดง่าย

ภาพที่ 22-24 ภาพประกอบวิธีการมวยผมในขั้นตอนที่ 4 (ภาพโดย : ผู้เขียน)

ขั้นตอนที่ 5 จัดระเบียบของบ่วงผมและใช้นิ้วหัวเก็บผมให้เรียบสวยงาม ก่อนจะเสียบดอกไม้เพื่อเอ้มวยผม หรือใช้ผ้าแพรมนเอ้มวยผมต่อไป

ภาพที่ 25-27 ภาพประกอบวิธีการมวยผมในขั้นตอนที่ 5 (ภาพโดย : ผู้เขียน)

การมวยผมตามวิธีปฏิบัติทั้ง 5 ขั้นตอนดังที่อธิบายไว้ข้างต้น เป็นรูปแบบของการมวยผมที่ใช้กันโดยทั่วไปทั้งนี้อาจมีข้อแตกต่างด้านเทคนิคหรือวิธีการตามความถนัดของแต่ละคนก็ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ผิด เพราะบางคนอาจจะถนัดใช้มือคนละด้าน จากการสังเกตการณ์ในขณะที่คุณครูสาธิตการมวยผม และการลงมือปฏิบัติจริง ผู้เขียนพบว่า รูปแบบและวิธีการในการมวยผมสามารถที่จะปรับวิธีการ

ตามความถนัดส่วนบุคคลได้หากมวยผมสำเร็จออกมาแล้วอัตลักษณ์ในแบบดั้งเดิมไม่ผิดแปลกไปตามที่ได้สืบทอดกันมา

ภาพที่ 28-30 มุมมองและอัตลักษณ์ของการมวยผมผู้ไทยจากด้านหน้า ด้านบน และด้านข้าง
(ภาพโดย: ผู้เขียน)

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการใช้สืบทอดวัฒนธรรมการมวยผมของชาวผู้ไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน

วัฒนธรรมการมวยผมของชาวผู้ไทยแบบดั้งเดิมกำลังจะเลือนหายไปจากสังคมของชาวผู้ไทย ดังปรากฏได้จากจำนวนผู้ที่ยังอนุรักษ์รูปแบบการมวยผมซึ่งพบเห็นในชุมชนชาวผู้ไทยมีเป็นจำนวนน้อยมากและเป็นกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งมีอายุโดยเฉลี่ยประมาณ 70 ปีขึ้นไป ทั้งนี้เนื่องจากยุคสมัยที่เปลี่ยนไปและสภาพสังคมในชุมชนชาวผู้ไทยมีการพัฒนาไปอย่างต่อเนื่องความเจริญและค่านิยมสมัยใหม่ได้แทรกซึมเข้าไปสู่ชุมชนชาวผู้ไทย จึงทำให้เกิดเป็นสังคมแบบผสมผสาน รูปแบบการดำเนินชีวิตและวิถีจารีตเก่าแก่บางอย่างก็เริ่มเลือนหายไป รวมถึงวัฒนธรรมการมวยผมของชาวผู้ไทย ซึ่งใกล้

จะสูญหายไปเช่นกัน ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวัฒนธรรมการมวยผมของชาวผู้ไทย สรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านสังคม กล่าวคือ ในอดีตชุมชนชาวผู้ไทยเป็นชุมชนรูปแบบปิด และไม่ค่อยคบหาสมาคมกับบุคคลภายนอก เมื่อระบบการเมืองการปกครองมีการเปลี่ยนแปลง และนโยบายจากภาครัฐเริ่มกระจายสู่ท้องถิ่นทำให้ชุมชนชาวผู้ไทยเกิดการปรับเปลี่ยนเป็นสังคมแบบเปิด จากอดีตจนถึงปัจจุบันจะเห็นได้ว่าหลายสิ่งภายในชุมชนมีการพัฒนาไปตามสภาพการณ์อย่างต่อเนื่อง และนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบสังคมผสม ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมสมัยใหม่ ปัจจุบันจะพบว่าอัตลักษณ์ของชาวผู้ไทยหลายอย่างมีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาตามยุคสมัย ซึ่งอาจเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นตามสภาพการณ์ของสังคมและวัฒนธรรมการมวยผมซึ่งเป็นรูปแบบของวัฒนธรรมเก่าแก่ ก็ถูกกลืนกลายจากระบบสังคมยุคใหม่ ทั้งนี้เพราะชาวผู้ไทยรุ่นหลังต้องปรับตัวกับสังคมยุคใหม่หากต้องมวยผมเหมือนในสมัยก่อน เมื่อต้องออกไปสู่สังคมภายนอก อาจมีความแตกต่างจากสังคมอื่น ๆ ได้

2. ปัจจัยด้านค่านิยม กล่าวคือ วัฒนธรรมการมวยผมแบบดั้งเดิมเป็นรูปแบบของวัฒนธรรมที่เก่าแก่ เมื่อชุมชนชาวผู้ไทยปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตตามสังคมยุคใหม่ทัศนคติ และแนวคิดที่แตกต่างในการสืบสานรูปแบบการมวยผมจึงเกิดขึ้นทั้งนี้เนื่องจากชาวผู้ไทยที่เป็นคนรุ่นใหม่ให้ความสนใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมน้อยลง การต้องปรับตัวในสังคมภายนอก จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนค่านิยมในการดำเนินชีวิตไปด้วยเช่นกัน

3. ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม กล่าวคือ เมื่อชุมชนชาวผู้ไทยพัฒนาและปรับเปลี่ยนเป็นสังคมแบบเปิด วัฒนธรรมสมัยใหม่จึงกระจายเข้าไปสู่ชุมชนของชาวผู้ไทยทั้งเรื่องของแฟชั่นการแต่งกายและทรงผม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ชาวผู้ไทยยึดรูปแบบวัฒนธรรมสมัยใหม่มากขึ้นจนทำให้วัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าถูกกลืนเลือนไป ปัจจุบันชาวผู้ไทยส่วนใหญ่จะทำผมแบบสมัยนิยมจะไม่นิยมทรงผมแบบดั้งเดิมเพราะมองว่าเป็นเรื่องที่โบราณ ไม่ทันสมัยหรืออาจเป็นเรื่องน่าอายเพราะไม่อยากให้คนอื่นมองว่ามีความแตกต่างจากคนทั่วไป

4. ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ กล่าวคือ เมื่อสังคมชาวผู้ไทยปรับเปลี่ยนเป็นสังคมนระบบเปิด ทำให้เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่เข้าไปมีบทบาทในการดำรงชีวิตของชาวผู้ไทยมากขึ้น ชาวผู้ไทยได้ใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือที่เอื้อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งทำให้สะดวกและประหยัดเวลาในหลาย ๆ ด้าน แม้กระทั่งในเรื่องของวัฒนธรรม หากต้องมีการมวยผมในชีวิตประจำวันเช่นในอดีต อาจเป็นเรื่องที่ยากและทำให้เสียเวลาชาวผู้ไทยยุคใหม่จึงปรับเปลี่ยนมาใช้หนังยางรัดผม หรือบางครั้งก็ใช้ที่คาดผมแทนเพื่อความสะดวกและคล่องตัวในการทำงาน (บุญเลิง สุวงศ์ทา, 2564: สัมภาษณ์) โดยอุปกรณ์ที่เอื้อต่อความสะดวกสบายหลาย ๆ อย่าง ก็สามารถหาซื้อได้ตามท้องตลาดทั่วไป

5. ปัจจัยทางกายภาพ กล่าวคือ เนื่องจากสภาพร่างกายของคนเราไม่เหมือนกัน ชาวผู้ไทยบางคนอาจจะมีสุขภาพดี มีผมที่ดกดำ ซึ่งจะไม่เกิดปัญหาในการมวยผม แต่บางคนมีปัญหาในเรื่องของหนังศีรษะและเกิดผมหงอก จึงส่งผลให้ไม่สามารถมวยผมหรือสืบสานวัฒนธรรมในการมวยผมได้

แนวทางการจัดการอนุรักษ์วัฒนธรรมการมวยผมของชาวไทย

จากปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการสืบสานวัฒนธรรมการมวยผมของชาวไทย ที่ทำให้รูปแบบการสืบสานวัฒนธรรมพื้นถิ่นดั้งเดิมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แม้ว่ากระแสความนิยมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมการมวยผมของชาวไทยกำลังจะหมดไปจากวิถีชีวิตไทย แต่ก็ยังมีชาวไทยจำนวนมากที่ยังคงอยากให้มีการสืบทอดวัฒนธรรมการมวยผมต่อไป เพราะทุกวันนี้มีแต่ผู้เฒ่าโบราณที่ยังมวยผมอยู่ หากไม่มีการอนุรักษ์ก็คงจะหมดไปตามกาลเวลา (หนู หาระทา, 2564: สัมภาษณ์)

การมวยผมของผู้เฒ่าโบราณ เป็นภาพที่คุ้นตาในชุมชนชาวไทย เพราะผู้คนในชุมชนจะเห็นบรรดาผู้เฒ่าโบราณที่มวยผมเป็นเรื่องปกติ ซึ่งหลายคนก็จะใช้ชีวิตอยู่คู่กับผมมวยมาตั้งแต่เด็กโดยไม่เคยอาย และรู้สึกภาคภูมิใจ จึงอยากให้วัฒนธรรมการมวยผมสืบทอดไปสู่รุ่นลูกหลานต่อไป (บุญมา สารกรณ์, 2564: สัมภาษณ์) วัฒนธรรมการมวยผมถึงจะเป็นเรื่องที่ไม่ทันสมัยเมื่อเทียบกับความเจริญของสังคมในยุคนี้ แต่อัตลักษณ์ดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่บอกเล่าเรื่องราวภูมิหลังในเรื่องของชาติพันธุ์และการสานต่อภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกถึงความเป็นชาวไทยได้อย่างชัดเจนและมีคุณค่า เมื่อวัฒนธรรมกำลังจะเลือนหายไปจึงควรหาแนวทางการจัดการอนุรักษ์วัฒนธรรมการมวยผมนี้ไว้เพื่อให้ลูกหลานชาวไทยได้มีความภาคภูมิใจ โดยผู้เขียนได้สรุปแนวทางการจัดการเพื่อให้ไปสู่เป้าหมายในการอนุรักษ์วัฒนธรรมการมวยผมของชาวไทย ไว้ดังนี้

1. การจัดการส่งเสริมสนับสนุนบุคคลผู้ที่อนุรักษ์วัฒนธรรมการมวยผมของชาวไทย
โดยจัดให้มี การยกย่อง เชิดชู มอบรางวัลและใบประกาศเกียรติคุณให้กับชาวไทยผู้ที่ทำหน้าที่ในการสืบสานรักษา และการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งผู้ที่สามารถปฏิบัติตัวและอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นถิ่นไว้ได้ถือว่าเป็นบุคคลที่น่ายกย่อง และบางอย่างต้องอาศัยความร่วมมือในการบริหารจัดการจากภาครัฐเข้ามาช่วย (ณัฐอร การถัก, 2564: สัมภาษณ์) เช่น จัดให้มีการประกาศเกียรติคุณ และมอบรางวัลให้กับผู้ที่อนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทย ในระดับจังหวัดหรือระดับชาติ โดยยกย่องในความทุ่มเทและการเสียสละในการทำหน้าที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมพื้นถิ่นเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ อันจะนำมาซึ่งความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง

2. การจัดการกิจกรรมเพื่อปลูกจิตสำนึกให้ชาวไทยรุ่นใหม่เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นถิ่นของตนเอง โดยการสร้างกระบวนการในการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผ่านการจัดกิจกรรมในรูปแบบของการสร้างความภาคภูมิใจในตัวตนของชาติพันธุ์ เช่น การจัดกิจกรรมในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ โดยให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมและจัดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ในรูปแบบการสร้างองค์ความรู้และฝึกปฏิบัติขั้นตอนและวิธีการในการมวยผมแบบดั้งเดิมให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วม เพื่อเป็นการปลูกฝังแนวคิดให้เห็นคุณค่าวัฒนธรรมพื้นถิ่น และนำมาซึ่งการอนุรักษ์สืบสานในรุ่นต่อ ๆ ไป

3. การจัดการข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ โดยรวบรวมข้อมูลด้านวัฒนธรรมการมวยผมแล้วทำการบันทึกข้อมูลไว้ในรูปแบบเอกสารและวิดิทัศน์ โดยการจัดหาผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรม เพื่อมานำเสนอเรื่องราวของอัตลักษณ์การมวยผมแบบดั้งเดิมของชาวไทยโดยจัดทำเป็นองค์ความรู้ในรูปแบบเอกสาร หรือจัดพิมพ์เป็นตำรา และให้มีการบันทึกเนื้อหาองค์ความรู้เกี่ยวกับการมวยผมและขั้นตอนต่าง ๆ ในรูปแบบวิดิทัศน์ พร้อมตัดต่อเรียบเรียงเนื้อหาที่มีคำบรรยายให้ความรู้ประกอบวิดิทัศน์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลให้ลูกหลานชาวไทย

ได้ศึกษาในรุ่นต่อ ๆ ไป โดยเผยแพร่สู่ระบบสารสนเทศที่สำคัญในแวดวงวิชาการ และฐานข้อมูลทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์ เผยแพร่ผ่านโซเชียลเน็ตเวิร์คในเครือข่ายทางวัฒนธรรม หรือในกลุ่มคนผู้ที่มีความสนใจทางด้านวัฒนธรรม และเผยแพร่ผ่านรูปแบบการเรียนการสอนให้กับลูกหลานชาวผู้ไทยในชุมชนต่อไป

บทสรุป

ชาวผู้ไทยในพื้นที่อำเภอคำม่วงและอำเภอสามชัยจังหวัดกาฬสินธุ์ มีวัฒนธรรมการมวยผมที่เป็นอัตลักษณ์พื้นถิ่นดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการสืบทอดมาจากอดีตสู่ยุคปัจจุบัน โดยสตรีชาวผู้ไทยจะไว้ผมมวยตั้งแต่เด็ก และจะทำผมแบบเดิมจนตลอดช่วงอายุขัย ปัจจุบันรูปแบบของการมวยผมมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยโดยวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ได้แผ่ขยายเข้าสู่ชุมชนชาวผู้ไทย ทำให้สังคมผู้ไทยกลายเป็นสังคมแบบผสมในการปรับตัวตามกระแสของสังคมอาจทำให้ค่านิยมและการสืบสานอัตลักษณ์พื้นถิ่นเกิดการปรับเปลี่ยนตามไป เราจึงพบเห็นกลุ่มสตรีที่มีอายุประมาณ 70 ปีขึ้นไปที่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมการมวยผมแบบดั้งเดิม ในขณะเดียวกันชาวผู้ไทยรุ่นใหม่ก็เริ่มปรับตัวไปกับวัฒนธรรมร่วมสมัยกันมากขึ้น ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมเริ่มจะเลือนหายไป

วัฒนธรรมการมวยผมของชาวผู้ไทยในจังหวัดกาฬสินธุ์ มี 2 รูปแบบ คือการมวยผมที่เรียกว่า มวยจิก และการมวยผมที่เรียกว่ามวยจ็อกการมวยจิกคือลักษณะของการรวบผม และมัดวนบิดส่วนปลายผมเป็นมวยผมไว้ตรงกลางศีรษะแล้วใช้ขนมน้ำมัน หรือไม้ไผ่เสียบกันไม่ให้ผมหลุดส่วนลักษณะของมวยจ็อก คือการหมุนบิดผมให้เป็นบ่วงและดึงส่วนที่เป็นปมของผมให้มัดรวมกันเป็นมวยผม โดยลักษณะของมวยผมจะเอียงไปด้านใดด้านหนึ่ง และมีส่วนที่เป็นปมเส้นผมไหลออกไปด้านข้าง

การมวยผมของชาวผู้ไทยในพื้นที่อำเภอคำม่วงและอำเภอสามชัย จะเป็นลักษณะของการมวยผมแบบมวยจ็อก คือมีปลายผมเป็นห่วงเอียงด้านซ้าย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของพื้นถิ่นได้อย่างชัดเจนเพราะมีการสืบทอดกรรมวิธีและขั้นตอนในการมวยผมมาหลายชั่วอายุคน ขั้นตอนในการมวยผมจะเริ่มจากการใช้มือหรือหวีสางผมให้เรียบแล้วมัดศีรษะเล็กน้อย รวบผมโดยใช้มือขวาจับโคนผมหงายมือไปด้านหลัง ใช้มือซ้ายสอดใต้มือขวาในบริเวณด้านข้างของโคนผม แล้วหมุนบิดกลับคืนมาด้านหลัง ต่อด้วยการหมุนบิดไปด้านซ้ายให้เป็นบ่วงผมในลักษณะการหงายฝ่ามือซ้ายมือขวาดึงปลายผมให้ตึง และนำเอาปลายผมไปเกี่ยวไว้ที่นิ้วนางด้านซ้ายก่อนจะพันผมส่วนที่เหลือจนสุดใช้นิ้วกลางด้านซ้ายหนีบดึงผมส่วนที่เกี่ยวข้องไว้ปลายนิ้วให้ลอดผ่านบ่วงผมแล้วใช้มือขวาดันส่วนที่เป็นโคนผมให้ลอดตามไปและจัดทรงให้เรียบร้อย ชาวผู้ไทยมีเทคนิคในการดูแลเส้นผมโดยใช้น้ำข้าวข้าวผสมมะกรูดในการทำความสะอาดเส้นผม แต่ในปัจจุบันก็ใช้แชมพูสระผมสลับกับการใช้น้ำข้าวข้าวผสมมะกรูดเป็นบางครั้ง

ปัจจุบันวัฒนธรรมการมวยผมของชาวผู้ไทยเริ่มจะเลือนหายไปโดยเหลือไว้เพียงสตรีที่เป็นแม่เฒ่าในชุมชน ซึ่งเป็นกลุ่มคนรุ่นสุดท้ายที่ยังมีการอนุรักษ์การมวยผมแบบดั้งเดิมไว้ และหากไม่มีการสืบสานในรุ่นต่อไป อัตลักษณ์การมวยผมซึ่งถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรม คงจะหมดไปจากชุมชนชาวผู้ไทย ด้วยเหตุนี้จึงควรมีแนวทางการจัดการอนุรักษ์วัฒนธรรมการมวยผมให้คงอยู่ต่อไป ได้แก่ 1) การจัดการส่งเสริมและสนับสนุนบุคคลผู้ที่ทำหน้าที่อนุรักษ์วัฒนธรรมการมวยผมของชาวผู้ไทย เช่น การยกย่อง เชิดชู การมอบรางวัล 2) การจัดกิจกรรมเพื่อปลูกจิตสำนึกให้ชาวผู้ไทยรุ่นใหม่เห็นคุณค่า

ของวัฒนธรรมพื้นถิ่นของตนเองผ่านกิจกรรมรูปแบบต่างๆ 3) การจัดการข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์โดยรวบรวมข้อมูลด้านวัฒนธรรมการมวยผมแล้วทำการบันทึกข้อมูลไว้ในรูปแบบเอกสารและวีดิทัศน์

วัฒนธรรมการมวยผมของผู้ไทยได้บอกเล่าเรื่องราวและการเดินทางของชาวผู้ไทย โดยไม่ทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิมซึ่งบรรพชนได้วางแบบแผนไว้ ปัจจุบันลูกหลานชาวผู้ไทยยังคงสืบสาน และอนุรักษ์ไว้ซึ่งจารีตดั้งเดิม ในขณะเดียวกันบางอย่างก็จำเป็นต้องพัฒนาปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เอกลักษณ์หลายอย่างของชาวผู้ไทยเป็นมรดกพื้นถิ่นที่มีคุณค่าและเป็นคลังแห่งภูมิปัญญาที่ควรค่าแก่การศึกษาและเรียนรู้อีกมากมาย ผู้เขียนหวังว่าบทความนี้จะเป็นส่วนหนึ่งในการปูแนวทางเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นถิ่น และเป็นฐานข้อมูลเบื้องต้นให้มีการศึกษาเรื่องราวและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับชาวผู้ไทยต่อไป

เชิงอรรถ

1. กลุ่มชาติพันธุ์ ไททรงดำ
2. ภูไท, ภูไทย, ผู้ไทย, ผู้ไท คือคำเรียกเดียวกันแต่จะเขียนต่างกันไปตามสำเนียงและการออกเสียงของแต่ละถิ่น
3. แถบผ้าที่นำมาต่อบริเวณชายผ้าถุงด้านล่าง
4. แถบผ้าที่นำมาต่อบริเวณเชิงผ้าถุงด้านบน
5. ลักษณะการบิดเป็นปม
6. คำศัพท์ที่ใช้เรียกท่าทางการฟ้อน และองค์ประกอบในศิลปะการฟ้อนพื้นบ้านอีสาน
7. หญิงที่ผัวทิ้งหรือผัวหย่าร้าง
8. หญิงที่ผัวตายจาก
9. การดัดปอยผมให้เป็นห่วงและรัดแน่น
10. การประดับตกแต่ง
11. ผ้าสีกุหลาบหรือผ้าสีชาหรือมีลายขิดผู้ไทยและลายแพรวา
12. น้ำขาวขุ่นที่เกิดจากการแช่ข้าวไว้ไม่ต่ำกว่า 6 ชั่วโมง
13. คนสูงวัยที่อนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์
14. ลักษณะการม้วนเป็นวง

เอกสารอ้างอิง

- คำสอน สรทอง. (2564, 15 กรกฎาคม). ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ประณีตศิลป์-ทอผ้า). ชาวผู้ไทยบ้านโนน อำเภอด่านช้าง จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์.
- จอมศรี ปัญจิตร. (2564, 27 กรกฎาคม). ชาวผู้ไทยบ้านหนองช้าง อำเภอด่านช้าง จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์.
- จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. (2521). **อีสานคดี**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชมรมอภิตัวเมือง สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2561). **วิธีการดูแลเส้นผมคนล้านนาโบราณ**. กรุงเทพฯ : มติชนสุดสัปดาห์.

ชัยบดินทร์ สาสีพันธ์. (2564, 25 กรกฎาคม). นักวิชาการ. ชาวผู้ไทยเรณูนคร อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม. **สัมภาษณ์.**

ณฐอร การถัก. (2564, 30 กรกฎาคม). ปลัดเทศบาลตำบลโพน. อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์. **สัมภาษณ์.**

ถวิล เกษรราช. (2521). **ประวัติผู้ไทย.** กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.

ทองคำ ทวงษ์ชา. (2564, 15 กรกฎาคม). ชาวผู้ไทยบ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์. **สัมภาษณ์.**

นุตร ติกานันท์. (2564, 20 กรกฎาคม). ชาวผู้ไทยบ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์. **สัมภาษณ์.**

บุญมา สารกรณ์. (2564, 27 กรกฎาคม). ชาวผู้ไทยบ้านหนองช้าง อำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์. **สัมภาษณ์.**

บุญเลิง สวงค์ทา. (2564, 15 กรกฎาคม). ชาวผู้ไทยบ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์. **สัมภาษณ์.**
ประกอบ ปัญจิตร. (2564, 27 กรกฎาคม). ครูช่างศิลปหัตถกรรม. ชาวผู้ไทยบ้านหนองช้าง อำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์. **สัมภาษณ์.**

ผง ศรีบัว. (2564, 20 กรกฎาคม). ชาวผู้ไทยบ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์. **สัมภาษณ์.**

พรสวรรค์ พรดอนก่อ. (2564, 30 เมษายน). อาจารย์. ชาวผู้ไทย อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์. **สัมภาษณ์.**

เมือง นันนิล. (2564, 20 กรกฎาคม). ชาวผู้ไทยบ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์. **สัมภาษณ์.**
ราชบัณฑิตยสถาน. (2527). **สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 5.** กรุงเทพฯ :
ราชบัณฑิตยสถาน.

ไล ยรตา. (2564, 27 กรกฎาคม). ชาวผู้ไทยบ้านหนองช้าง อำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์. **สัมภาษณ์.**

หนู หาระทา. (2564, 20 กรกฎาคม). ชาวผู้ไทยบ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์. **สัมภาษณ์.**